

NOTAT NR. 01 – APRIL 2021

Hva i hampen har en restriktiv ruspolitikk å gjøre med det grønne skiftet?

Av Øyvind Ørbeck Sørheim, administrerende direktør i Det Kongelige Selskap for Norges Vel.

Det er ikke hverdagskost at det inviteres til politisk dialog og faglig meningsutveksling om en plante. Men så er hampen heller ikke en helt ordinær vekst. Argumenter for eller mot et forbud av hamp er knyttet til såpass forskjellige politikk- og interesseområder som nærings- og landbrukspolitikk, narkotikapolitikk, helsepolitikk og miljø- og klimapolitikk. I tillegg handler det som så mye annet om kost-nytte vurderinger, om lønnsomhet og ressursutnyttelse samt om kontroll og tilsynsressurser. Det norske kunnskapsnivået om om industrihampen er lavt, men meningene har likevel vært mange og polariserte når temaet har vært oppe til debatt, senest i 2010. Mye har imidlertid endret seg i Norge og internasjonalt siden 2010. Norges Vel ønsker derfor å invitere til en ny politisk dialog og faglig diskusjon om industrihamp med mål om å øke kunnskapsnivået blant politikere og beslutningstagere slik at de kan ta et kvalifisert valg om dagens særnorske forbud mot denne svært allsidige nytteveksten.

Annerledeslandet Norge

Ved utgangen av 2018 ble det vedtatt på føderalt nivå i USA at forbudet fra 1937 skulle oppheves og at det igjen skulle være tillatt å dyrke industrihamp. USA føyde seg med det inn i rekken av land som i løpet av de siste tiårene har opphevet sine forbud. Dermed står Norge igjen som det aller siste industrilandet i verden som fortsatt forbyr dyrking av industriell hamp. Mens en rekke andre land investerer i hampproduksjon, og ser på dette som en av fremtidens grønne og bærekraftige næringer, går norske bønder og norsk industri altså glipp av slike muligheter.

Til tross for sporadiske utspill fra enkeltpolitikere, journalister, representanter fra landbruksnæringa og noen hampentusiaster har saken vært politisk parkert i over ti år.

Sist gang saken ble politisk behandlet i Stortinget var i 2010. Men nå har bærekraftagendaen, forbrukertrender og diskursen rundt landbrukspolitikken beveget seg i en retning som tilsier at tiden igjen er moden for en faglig og politisk dialog om hampens fremtid i Norge.

«Men nå har bærekraftagendaen, forbrukertrender og diskursen rundt landbrukspolitikken beveget seg i en retning som tilsier at tiden igjen er moden for en faglig og politisk dialog om hampens fremtid i Norge.»

Hampens historie i Norge

I tidligere tider var hampen en viktig kulturplante i Norge. Arkeologisk funn tyder på at planten har vært dyrket i Norge siden tidlig vikingtid over nær sagt hele landet. En rekke norske stedsnavn og språklige uttrykk viser plantens betydning og utstrekning.

De sterke fibre ble brukt til å produsere alt fra klær til fiskegarn og seil. Men det var særlig som materiale for tauverk at planten var viktig i Norge. Som en stor og viktig sjøfartsnasjon trengtes det betydelige mengder hampetau og hampseil til både handelsflåten og militære fartøy. Det gikk til og med så langt at den dansk-norske kong Christian V i 1683 kom med et påbud til alle bønder om å dyrke hamp. I Norges Vels arkiver finner vi håndbøker og praktiske veiledere fra 1812 om hvordan norske bønder best kan dyrke og gjøre nytte av industrihamp.

I løpet av 1900-tallet ble fibre fra hampen gradvis erstattet av moderne petroleumsprodukter som plast og nylon eller av stålvaiere, kjettinger eller andre materialer. Da vi nærmet oss midten av 1900-tallet var det derfor få som dyrket eller videreforedlet hamp i Norge.

Svært få ble derfor berørt da industrihamp ble forbudt i 1965 og reaksjonene var derfor ikke store. Årsaken til forbudet handlet om at man, i likhet med mange andre land, ikke valgte å skille mellom ulike varianter av cannabisplanten i lovverket, men definerte alle typer som narkotika.

Det er også verdt å nevne at enkelte av de norske «reperbanene» faktisk klarte omstillingen til petroleumsalderen. For prosessen med å lete etter olje på kontinentalsokkelen i Norge var i gang allerede på 60-tallet, og oljeeventyret innledet raskt en ny æra i norsk økonomi hvor mulighetene var mange for de som klarte å

omstille seg og se nye forretningsmuligheter. Et eksempel på en slik bedrift var Tønsberg Reperbane. Bedriften ble etablert i 1769 og utviklet seg raskt til en av de fremste i Norden innen produksjon av hampetau.

I 1886 ble Tønsberg Reperbane, som den første i Norge, også ledende på produksjon av ståltau. Christiania Spigerverk kjøpte bedriften i 1963 og i 1972 ble Spikerverket fusjonert med Elkem, som da ble ny eier. Fra og med 1983 het bedriften ScanRope. Utbyggingen av norsk sokkel hadde åpnet et nytt og lukrativt marked for bedriften, og de ble en ledende aktør i verden innenfor produksjon av forankringskabler og avanserte sjøkabler til kraftforsyning og signalføring offshore. Men i 2016 var det brått over for den gamle bedriften som da var på utenlandske hender. Nettavisen Fri Fagbevegelse siterer klubbleder Frank Andersen på følgende: «Det har ligget i kortene, så det er på ingen måte noe sjokk. Oljenedturen tok oss til slutt».

Det er selvsagt for enkelt å påstå at bedriften kunne ha overlevd dersom den hadde mulighet til å hente frem og revitalisere sin opprinnelige forretningside basert på norske hampressurser. Men det er likefullt en kraftfull påminnelse om at sterke kompetanse- og industribedrifter ikke vil overleve dersom de ikke tenker innovasjon og grønn omstilling for tiden etter oljealderen. Tønsberg Reperbane klarte å omstille seg i 247 år, men den gamle hjørnesteinsbedriften lyktes ikke i overgangen til det grønne skiftet.

Hampens fremtid i det grønne skiftet og den voksende bio-økonomien

Hva er det som gjør at Hamp igjen har kommet høyt på agendaen? Hampen er en sterk og nøysom plante som kan vokse og binde karbon i nær sagt all slags klima. Den vokser svært raskt og har et vekstpotensial på 3–6 meter i løpet av en vekstsesong. Hamp gir sterkere fibre enn noen annen vekst. Den trenger kun 70–90 dager før den kan høstes, mens et tre til sammenlikning må vokse i minst 20 år før det kan brukes. Den produserer derfor fire ganger mer fibre enn hva et gjennomsnittlig tre kan gjøre. På grunn av et kraftige rotsystem passer planten veldig godt i et vekstskifte, både som ugressbekjemper og jordforbedrer. Ikke overaskende er det derfor særlig økologiske bønder som har reagert sterkest på forbudet og som derfor også etterlyser en oppheving av det norske forbudet. Men de samme egenskapene er selvsagt også nyttig i et vekstskifte i mer konvensjonelle driftsformer i landbruket.

Dette gjelder ikke minst dersom det på sikt blir et forbud eller strengere restriksjoner på bruk av Glyfosat/Roundup¹ og man må tenke nytt med hensyn til bruk av sprøytemidler eller innføre andre og mer bærekraftige jordforbedringstiltak.

I oversikter over industrihampens mange anvendelsesområder nevnes flere tusen ulike anvendelsesområder innen særlig mat, bioenergi, klær og tekstiler, bygningsmaterialer og isolasjon, emballasje, drivstoff, papir, kosmetikk, medisiner eller helseprodukter.

Som en konsekvens av dette har en rekke ledende selskaper og merkevarer lansert nye hampprodukter som erstatning for mindre bærekraftige produkter. Lego erstatter sine plastprodukter med Legoklosser av hamp; Levis, Patagonia og en rekke store klesprodusenter faser ut lite bærekraftig bomullsproduksjon til fordel for hamp; BMW og Porsche har begynt å bruke hamp i sine biler; innovasjonsmiljøer jobber med å bruke nedbrytbar hamp til fiskegarn og andre marine redskaper; og matgiganten Unilever, i samarbeid med WWF, kåret nylig hamp til en av verdens femti viktigste fremtidige matvarer. Hampeoljen inneholder nemlig en svært god kombinasjon av essensielle fettsyrer, og hampefrø er nærmest komplett proteinkilde. Nettopp derfor har norske matkjeder som Coop allerede flere matprodukter basert på hamp i sine butikker, næringsmidler som det med dagens lovgivning ikke er lov å produsere i Norge.

«Oppsummert er hamp en av naturens mest effektive produsenter av olje, fiber, energi og protein.»

Oppsummert er hamp en av naturens mest effektive produsenter av olje, fiber, energi og protein. Den gir høy biomasse per areal, er godt egnet for både økologisk og konvensjonelt landbruk, og kan utgjøre et miljøvennlig alternativ til blant annet bomull, trevirke, fossilt brensel og ikke minst plast. I kommersiell sammenheng bør også CBO-oljen som utvinnes fra stengler og blader nevnes. Den er allerede populær om som kosttilskudd og er under klinisk utprøving for blant annet epilepsi. Det kommersielle potensialet til CBD-oljen spilte en avgjørende rolle da industrihampen ble legalisert i USA i 2018.

¹ Glyfosat er det mest brukte plantevernmidlet både i Norge og på verdensbasis. I Norge brukes glyfosat til bekjemping av kveke og andre ugras. Det er imidlertid sterke signaler fra Europa om at midlet vil bli faset ut i løpet av de nærmeste årene fordi det høyst sannsynlig er kreftfremkallende. I 2017 ble glyfosat godkjent for fem nye år til ut 2022. Det har imidlertid vært store diskusjoner om dette ugrasmiddelet skal få fornyet godkjenning videre. Dersom glyfosat fases ut frykter man at det kan få store negative konsekvenser for jordbruk og matproduksjon.

Ironisk nok er det nesten bare en ting man ikke kan bruke industrihampen til, og det er som rusmiddel.

Hva er forskjellen på industrihamp og marihuana?

Hamp er mange forskjellige planter. Det finnes nemlig opp mot et par hundre forskjellige plantetyper eller kultivarer av Cannabis Sativa. Hampen har nemlig spredd seg over hele verden fra sitt opprinnelige opphav i Øst og sentral- Asia. Og når en art blir domestisert, velger vi oss ut de egenskapene vi ønsker å fremheve, og avler på dem. Da kan man få en stor variasjon innad i samme art. Det er akkurat som for hunder og andre husdyr. Det er ganske stor forskjell på en Grand Danois og en liten kinesisk nakenhund. Nøyaktig det samme har skjedd med hampen. Alle de ulike sortene er hamp, men de har ulike egenskaper.

I det norske ordskiftet er det da heller ingen som argumenterer for at hampen kan misbrukes som rusmiddel. Det skyldes at industrihamp nesten ikke inneholder det psykoaktive virkemiddelet THC. I EU er grensen satt ved 0,2 prosent. Til sammenlikning ligger THC-innholdet i marihuana som regel et sted mellom 11-25% avhengig av hvilken del av planten som brukes.

Både industrihamp og marihuana har imidlertid blader som gjør at de kan likne hverandre, til tross for store forskjeller i størrelse og kjemisk profil. At nettopp de karakteristiske bladene har blitt brukt til å markedsføre en rekke hamp-produkter har neppe bidratt til å styrke plantens status og omdømme blant de som er kritiske til å gjeninnføre planten til Norge. Og nettopp på grunn av disse likhetene vil det kunne argumenteres for at det vil være behov for et ressurskrevende kontroll- og tilsynsapparat for å sikre at det produseres industrihamp med svært lavt THC-innhold, og ikke marihuana.

I debatten er det også et annet kontroversielt tema som spiller inn og som ofte sammenblandes, nemlig spørsmålet om liberalisering av lovverket knyttet til bruk av marihuana til enten medisinsk behandling eller rekreasjon. Det er imidlertid en helt annen diskusjon om det som strengt tatt er en annen plante, som ikke bør påvirke debatten om forbudet mot produksjon av industrihamp.

Nye grønne næringsmuligheter eller en restriktiv ruspolitikk?

Det var en kombinasjon av økonomiske, økologiske og andre bærekraftargumenter som gjorde at planten igjen ble ettertraktet og etterspurt som landbruksvekst internasjonalt.

De siste årene har etterspørselen etter mat, kosttilskudd og fibre fra planten fått hampnæringen til å vokse stort i mange land.

Mens legaliseringen i andre land først og fremst var økonomisk og næringspolitisk motivert, landet norske myndigheter i 2010 på at hampdyrking ville bli en økonomisk utgiftspost. Hovedbegrunnelsen da saken var oppe til politisk behandling og debatt i 2010 var at det ikke vil være økonomisk lønnsomt.

I 2010 fikk Statens legemiddelverk og Mattilsynet jobben med å utrede blant annet hvilke kontrolltiltak en slik regelverksendring ville forutsette. Mattilsynet konkluderte i 2010 med at formelt sett kan dyrking av industrihamp gjøres med endringer i legemiddeloven, narkotikaforskriften og såvareforskriften, i tillegg til å innføre bestemte kontrolltiltak.

I vurderingene den gang la disse til grunn at det sannsynligvis ville være få bønder som ville dyrke hamp i en oppstartsfase - og at det på kort sikt derfor ikke ville være for kostnadskrevende å føre tilsyn. Videre ble det påpekt at det manglet et mottaksapparat for videreforedling av hamp og at det derfor ikke lå til rette for store økonomiske avkastninger. De pekte videre på det åpenbare, nemlig at både avkastningen og påfølgende kontrolltiltak hang sammen med hvilken innsats som ble lagt ned for å tilrettelegge for en ny næringsmulighet i det norske landbruket på lengre sikt. Med en større satsing vil verdiskapingen bli langt høyere og kontrolltiltakene følgelig bli mer omfattende.

De pekte også på flere konkrete forhold som ville påvirke verdien av en eventuell hampproduksjon, og at det derfor var mange spørsmål som burde utredes nærmere. For eksempel trengte man mer informasjon om vekstvilkårene for ulike hamplanter i Norge og de stille spørsmål hvorvidt det var mulig å ekstrahere olje fra planten i lys av det stadig voksende helsekostmarkedet i Norge og internasjonalt.

Det ble også trukket frem at det enkleste (men kanskje minst lønnsomme?) fremtidige anvendelsesområdet for hampveksten i Norge ville være å benytte det til energiformål. I rapporten ble det i den forbindelse vist til at «ved et politisk ønske om at hamp kan benyttes som energivekst i stor skala (...) kan det bli et antall store produsenter i et større geografisk område (...)». Årsaken til dette er åpenbar; dyrking til bioenergi vil kunne starte opp nesten uten investeringer, men til gjengjeld ville hamp måtte ta opp konkurransen med etablerte bioenergikilder. Og selvsagt ble det understreket at omfanget og kostnadene ved en tilsynsordning ville stige dersom hampdyrking ble mer utbredt, og at disse kostnadene helt eller delvis kunne finansieres gjennom gebyrer.

I ettertid kan det hevdes at forvaltningsorganene kunne vært mer visjonære med hensyn til hampens fremtidsutsikter. I dag ville man sannsynligvis ha sett et større mulighetsrom, og ikke minst vurdert planten i lys av de omstillingsbehovene som følger med bærekraftagendaen og den nye bioøkonomien, slik en rekke andre land har gjort. Likevel var det mye riktig som ble skrevet i rapporten, blant annet at man trenger langt mer kunnskap og at det var behov for satsinger i hele verdikjeden for å realisere plantens fremtidige økonomiske potensial i Norge. Det var derfor ikke gitt at utfallet av Helse- og omsorgsdepartementets (HOD) behandling av rapporten skulle bli negativt.

Men konklusjonen var altså at dyrking av industrihamp i Norge ville kreve for store administrative ressurser fra det offentlige, mens verdien av eventuell hampdyrking ville være beskjeden. HOD kom derfor sommeren 2010 frem til, i samråd med Landbruks- og matdepartementet og det daværende Justis- og politidepartementet, at det ikke skulle fremmes forslag til endringer i det gjeldende regelverket. Og der har saken stått siden.

Departementet valgte ikke å kommentere verken på refleksjonene i rapporten som gjaldt rammebetingelser eller om det var et politisk ønske og ambisjon å endre disse rammebetingelsene.

Selv om den formelle begrunnelsen fra departementet utelukkende var knyttet til kost-nyttevurderinger, er det nærliggende å anta at også ruspolitiske hensyn var utslagsgivende selv om dette ikke løftes som en formell begrunnelse i vedtaket. Men i rapporten slås det fast allerede i innledningen at «Totalforbudet mot cannabis har vært et viktig virkemiddel for å signalisere Norges restriktive rusmiddelpolitikk. Siden enkelte hampesorter brukes til fremstilling av narkotika, kan det tenkes at en åpning for dyrking av industriell hamp kan tolkes som et signal om oppmykning av norsk narkotikapolitikk». Poenget om «signaleffekt» har også blitt løftet av myndighetene ved noen senere anledninger etter 2010 og det har lagt et effektivt lokk på andre argumenter i debatten om industrihamp. Da temaet igjen var oppe i spørretimen i 2012 gjentok daværende landbruksminister Lars Peder Brekk at det gjeldende forbudet «(...) har vært begrunnet i at kontroll med hampproduksjon er en viktig del av Norges restriktive rusmiddelpolitikk.»

Forskningsforbud og behov for mer kunnskap

Det som først og fremst kjennetegner diskursen i Norge er det lave kunnskapsnivået. Det er stor tverrpolitisk enighet om viktigheten av å signalisere en restriktiv ruspolitikk, og for mange politikere har dette så langt trumfet alle andre argumenter.

Konsekvensen av manglende kunnskap er at kost-nytte antagelser fra tilsynsorganene og andre aktører så langt har vært vanskelig å imøtegå med faglige motargumenter og

fakta. Og en hovedårsak til at kunnskapsnivået er så lavt er det strenge forbudet som også innebærer et forbud mot å forske på planten.

«Og en hovedårsak til at kunnskapsnivået er så lavt er det strenge forbudet som også innebærer et forbud mot å forske på planten.»

Et mulig scenario er at ansvarlige myndigheter i første omgang tillater og gir støtte til ulike typer FoU-prosjekter med mål om å frambringe mer kunnskap som kan gi svar på viktige spørsmål.

For det er mange avveininger og parallelle hensyn som må tas med i betraktning når hampens fremtidige potensiale i Norges skal analyseres og vurderes. Og til syvende og sist vil det selvsagt være opp til hver enkel bonde og andre næringsdrivende i verdikjeden å avgjøre hva som er regningssvarende og som passer for deres arealer og driftsform.

I det følgende vil vi peke på særlig tre områder som vi mener det er spesielt viktig å få mer innsikt i:

1. Økt kunnskap om produksjonsmessige forhold: I Norge har vi begrenset med jordbruksarealer, og det er stor enighet om at det er matproduksjonen som har prioritet. Dette er også vårt standpunkt. Selv om hampen også er en matplante, anses den først og fremst som en fiberplante, noe som gjør at diskusjonen i Norge ofte stopper der. Samtidig er vi altså i dag avskåret fra å undersøke viktige spørsmål: Egner industrihampen seg for dyrking på mer marginale områder og områder som allerede har gått ut av drift? Kan den bidra til viktig verdiskaping i områder som i dag er begrenset til grasproduksjon? Hvordan kan hampen fungere i et vekstskifte? Og vil en lønnsom produksjon komme i konflikt med produksjon av mat og kraftfôr? I dag vet vi absolutt ingenting om dyrkingspotensialet for industrihamp i Norge, fordi det ikke har vært lov å dyrke til forskningsformål.

2. Økt kunnskap om videreforedling og verdiskaping i Norge: Dersom det skal dyrkes hamp i landet vårt bør den også videreforedles i Norge. Det er derfor behov for en systematisk kartlegging og analyse av etterspørselen og mulighetene for videreforedling i Norge. Hvilke verdikjeder kan være mest aktuelle i en norsk kontekst? Er det noen spesielle nisjer som vil være spesielt lønnsomme eller ettertraktede i Norge? Og hvilke har erfaringene har man gjort seg for eksempel i Sverige eller andre EU-land.

3. Økt kunnskap om kontrolltiltak: Flere argumenterer for at kontrolltiltakene rundt dyrking av industrihamp må være mer omfattende enn for annen landbruksvirksomhet. Men hvor omfattende må det egentlig være, og hva vil det koste? Er det noe å lære fra Sverige eller andre land også på dette området?

KILDER

- Hamp! Industriell bruk og dyrking – fra historisk tid til i dag», Sondre Båtstrand, 2003.
- Hamp – kjent plante, neglisjert ressurs, Nibio, Nettsak 28.09.2020 .
- Utredning av nødvendige regelverksendringer og tilsyns- og kontrollordninger ved en eventuell åpning for dyrking av industriell hamp i Norge», Mattilsynet og Statens legemiddelverk 08.02.2010.
- Vurdering av forbudet mot dyrking av industriell hamp», Helse- og omsorgsdepartementet 18.06.2010.
- Er det grobunn for hamp i Norge? Harvest, Marit Moe Disteler, 02.05.2019.
- Miljøvennlig fiber eller rusmiddel?, Aftenposten Innsikt, Marit Moe Disteler, 09.09.2019.

OM FORFATTEREN

Øyvind Ørbeck Sørheim

Øyvind er administrerende direktør i Norges Vel. Han har mange års erfaring fra internasjonalt utviklingsarbeid og diplomati, resultat- og virksomhetsstyring samt ledelse av en rekke prosjekter innen matproduksjon, næringsutvikling, miljø, kultur og energi. Øyvind er Cand. Polit. i utviklings sosiologi fra UiO. Han har også studert samfunnsøkonomi og politisk idéhistorie og har tilleggsstudier i ledelse og styrearbeid.

